

JANKO KOS: JEDAN POGLED

Da uzmognete razumeti savremenu slovenačku poeziju moram vas najpre potsetiti na položaj u kome se slovenačka poezija nalazila poslednjih godina, i koji možda vam je, ili približno poznat, jer je baš u Novom Sadu pre nekoliko godina izšla anotologija slovenačke poezije u kojoj je spomenuti period vrlo lepo i pregledno представљен.

Približno pre trideset godina, ili tačnije 1926 godine, umro je Srećko Kosovel, poslednji iz redova onih pesnika koji pretstavljaju veliku tradiciju slovenačke lirike od Prešernova, preko Jenka, Murna i Ketea do Župančića i Gradnika. Mladi Kosovel je bio poslednje veliko očitovanje slovenačke lirike, u njemu su se zadnji put usredotočile i združile one snage koje su oduvek bile najsimbatičnije komponente slovenačke lirike, i koje su naravno, ako izuzmem Prešernova — naročito došle do izražaja u poeziji Jenka, Ketea, Murna, a za njima i Kosovela: životna punoča, neposrednost i oslobođena unutarnja ispevđenost čiste, često tragične ili razdvojene, melanholične i žalosne, ali ipak uvek lirske neposredne i intimne ličnosti koja se u poeziji ispoveda onako kako živi; neposredno i subjektivno, bez retoričkog ili ideološkog balasta, isključivo iz konkretnе punoće svoga čistog, bogatog ličnog života.

Istina, mnoge od tih crta nedostajale su upravo jednom od najvećih modernih slovenačkih pesnika — Otonu Župančiću, — u čijoj su poeziji pomenute crte nadomescene raskošnom muzikalnošću, plemenitim patosom objektivnih ideja, a ujedno i sa hladnoćom nečovečnog, jedino estetskog intelektualizma. Ali, uprkos takvog karatera Župančićeve poezije, koji je možda kriv što danas u njoj više vidimo nekakav čudesan primer veličanstvenog pesničkog majstorstva nego glas lirike koja je čoveku sve bliže što je više poznaje — kažem, uprkos toga, istina je da su nabrojane komponente u slovenačkoj lirici uvek bile najznačajniji elemenat i da su gotovo uvek bile najistaknutije u svim njenim najznačajnijim usponima i umetničkim vrhuncima.

Srećko Kosovel je bio poslednji koji je u svojoj čistoj, lirskoj, duboko ličnoj i intimno neposrednoj poeziji olio sve te, oduvek značajne osobine slovenačke lirske tradicije. Kažem „poslednji“ stoga, što je njegovom smrću počeo period u kome je istinsko lirsko vrelo, koje je napajalo njegovu poeziju, a pred njom i svu istinsku slovenačku liriku, počelo da presušuje i da se povlači pred drugčijim pesničkim izvorima. Doba koje je trajalo od 1926 godine pa sve do rata i još dalje, obogatilo je slovenačku literaturu sa značajnim prozaistima — Prežihovom Vorancem, Cirilom Kosmačem i Miškom Kranjecom ali ono je u slovenačkoj lirici bilo manje plodno i umetnički bogato. Medju pesnicima

koji su se tih godina javljali bilo je mnogo zanimljivih i simpatičnih ličnosti čije je mesto u slovenačkoj poeziji pravedno zaslужeno i čije se ime danas u Sloveniji, a možda i u čitavoj našoj zemlji spominje s poštovanjem. Ali, bez obzira na to, u lirici, njihovo doba nije bilo istinsko doba poezije: naime, nijedan od tih pesnika se nije uzdigao u istinski lirske ličnosti, niko od njih nije mogao da stvari poeziju koja bi bila istinski lirske dokument potpune i značajne čovečje ličnosti, velike lirske sudbine i lirske osećaja, istinski ličnog, a ujedno lirske sveta, kako su u svojoj poeziji umeli da stvore Jenko, Murn ili možda Kosovel. U poređenju sa poezijom te trojice poezija pesnika pre rata, izgleda nelirska, bezlična, bez zgušnute lirske sudbine, konkretnog ličnog doživljavanja i jedinstvenog osećaja koji bi ih gonio ka prirodnjoj liričnoj isповести. Takav je pesnik, naprimjer, bio Anton Vodnik koji je u svojoj poeziji bio mnogo više nekakav bezličan putnik po muzikalno-dekorativnim pesničkim vrtovima nego pesnič-čovek; takav je bio Tone Seliškar kada je pisao pesme o socijalnim nepravdama; takav je bio Mile Klopčić sa svojom korektnom i toplom, ali akademskom i bezličnom poezijom o društvenoj problematici; Miran Jarc koji se nad svetom razboleao ekspresionistički tipizirano i razbijeno; takvi su, konačno, bili Igo Gruden i još neki.

Kada danas čitamo njihove pesme, čini nam se da bismo mogli o njima da rekнемo sve što su mislili o ovom ili onom kozmičkom, metafizičkom ili socijalnom pitanju, kakav je bio njihov opšti položaj u ovom svetu i što su u takvom položaju osećali, ali bi o njima vrlo malo mogli da kažemo kao o individuama sa njihovim posebnim, jedinstvenim ličnim svetom, sudbinom ili životom, ili pak o njihovoj ličnoj, samo za njih karakterističnoj reakciji na pojave ovoga sveta. Čini se kao da su u svom doživljavanju nekako obezličeni, uopšteni i tipizirani, samo nekakvi bezlični glasnici opštih intelektualnih spoznanja i pravaca, socijalnih osećanja ili, pak, opštiraširenih larpurlartističkih sklonosti. To se odnosi čak i na najznačajnijeg pesnika tih godina na Boža Voduseka, čiji su pesnički doživljaji i lirska vizija sveta daleko više opšta intelektualna projekcija, nego istinski lična i lirska neposredna reakcija na život.

Stanje, koje su dela tih pesnika unosi u slovenačku poeziju, naravno, nije bilo slučajno. Moram vas potсетiti da su tridesete godine i u Sloveniji bile vreme značajnih društvenih zbivanja, i naročito opšte spremnosti na ratnu opasnost koja se primicala, kao i spremnosti na veliku društvenu promenu i njene zadatke. Stoga je i razumljivo da je u takvoj atmosferi poezija mogla da bude mnogo manje

Kajetan Kopić: Šlager

Na stopnicah vagona tretjega razreda
neke deževne zimske noći
stoji ta ljubimca bleda
od ljubezni in od plinskih luči.

midva sva srečna
srečna
srečna bila
tako srečna bila
tako srečna bila

Neizogibno drhti hladni finale
med njim in njo.
Čuvaj prižiga zelenogordeče signale
z nepodkupljivo in nezamudno roko.

midva sva srečna
srečna bila
tako srečna bila

Ne stopnic ne vagona tretjega razreda
na postaji ljubimcev ni.
Po taktu voznega reda
samo spomin še drhti.

midva sva srečna
srečna
preveč srečna bila
preveč srečna bila.

Ciril Študentovo slovo od podstrešja

Odhajamo! Pet let
preživel sem v tej luknji zaprašeni;
pet dolgih, lepih let
živel sem v njej in ona v meni...

V tej mizi, teh stoleh razbitih,
v tem divanu, ki prah že seda nanj,
o koliko tu v slednji stvari skritih
je zanesenih, mladih sanj!

slobodna, jedinstvena i subjektivno neposredna i da je, onda, u mnogim stvarima nužno postajala tipizirana, intelektualistički ili artistički jednostrana i fragmentarna.

Možda nije bez značenja činjenica što je većina tih predratnih pesnika posle rata učutala. Igo Gruden i Miran Jarc su, istina, već medju mrtvima, ali se danas više ne javljaju ni Božo Vodušek, Mile Klopčić, Tone Seliškar, Bogomil Fatur i mnogi drugi, iako se nalaze tek u četrdesetim-pe-

NA SAVREMENU SLOVENAČKU POEZIJU

Janez Menart: Nežnost v mraku

Čuj, vse tiše je, vse tiše...
Skoz zaveso mrak polzi
in nevidno sence briše
in spomine na ljudi,

Noč bo že... Glej, zdaj sva sama.
Tiko radio igra...
In, nad mislio, med nama
od srca pa do srca,

plava mehka bolečina,
ki ji sreča je ime,
ki zaljubljence spominja
tistega, kar si žele...

Daj mi usta za poljube,
daj mi roke krog vratu —
saj v ljubezni ni izgube,
ne poraza, ne sramu.

Saj ljubezen je kot morje,
ki se oprijemlje skal,
ko iz brazde, ki jo zorje
val, se zopet dvigne val.

Daj mi prsi za poljube,
pusti prstom prek pasu —
ne poraza, ne izgube
ni v ljubezni, ne sramu.

Naj kot zdaj vse do zarana
tiho radio igra,
vse prerano bo končana
pesem najina.

Zlobec:

Prijatelji smo tu se zbirali,
praznili tenkovrate steklenice,
in modrovali smo in se prepirali,
Lepote žejni, vina in Resnice

Vsak v svojo smer prijatelji so šli,
po službah mlado kri si ohladili,
in mnogi na prijateljske vezi
ob mladih ženah zdavnaj pozabili.

Vse mine! Pet študentskih let
preživel sem v tej luknji zaprašeni,
in zdaj mi je, ko da se nekaj trga v meni,
in skoraj, skoraj ne bi hotel v svet.

desetim godinama. Ostali, kao naprimer Anton Vodnik, u poeziji se još uvek pojavljuju, ali samo kao epigoni vlastite pesničke prošlosti. Izgleda, kao da su ti pesnici morali da utihnu, jer s tim što je prošlo vreme, u kome su i sami kao pesnici živeli, njima nije ostalo ništa više o čemu bi pevali; jer, o konkretnosti svoga ličnog sveta i odnosa prema životu zapravo nisu nikada ni govorili, jer su ga od samog početka nadoknadnjivali sa poezijom opštih spoznaja, deviza i osećaja.

I tako je posle rata dobar deo slovenačke poezije — onaj njezin deo koga su sačinjavali pretstavnici predratnih i srednjih generacija — tako rečeno izumro.

Godine rata i revolucije dale su slovenačkoj poeziji malo novih pesničkih ličnosti. Mladi Kajuh je poginuo i njegovo delo je moralno da ostane torzo revolucionarne poezije. Matej Bor je za vreme rata sa dokumentarno bogatom i burnom partizanskim poezijom postao poznat i obljubljen, ali je ta poezija pesnički manje vredna. Posle toga napisao je mali broj lirske pesama koje su dokazi istinskog doživljaja i lične lirske inspiracije, ali posle rata on sa svojom obimnom pesničkom produkcijom nije ispunio očekivanja. Danas je njegova poezija tematski bujna i formalno prijatna, ali njen unutrašnji život je pre malo lično jedinstven, bogat i intenzivan da bi iz njega mogla da nastane velika ili istinska lirika. Možda bih smeo da tvrdim da se u svojoj poeziji Bor sve više pokazuje kao zapravo tipičan čovek i pesnik predratnog vremena, kao nekakav zadocneli primerak pesnika kakav je, naprimjer, bio Igo Gruden, i — konačno — karakterističan pretstavnik predratne, ponešto bezlične, fragmentarne ili lično neintenzivne poezije. A to je do neke mere shvatljivo, jer iako se Matej Bor kao pesnik pojavio tek za vreme rata, on se kao ličnost ipak formirao pre njegovog početka.

Možda sam ovim opštim rečima barem približno uspeo da vam ocratim stanje kakvo je posle rata nastalo u slovenačkoj poeziji, i kakvo ono danas vlađa naročito u onom njezinom delu koji od sebe daju pretstavnici starije i srednje generacije. Moram priznati da pesnički ideo tih naših pesničkih četrdesetogodišnjaka i pedesetogodišnjaka tokom svih ovih posleratnih godina nije bio potpuno razveseljiv, i da bi lik posleratne i današnje slovenačke poezije — kada bi ona ostala ograničena samo na njega — bio manje slikovit i privlačan. Ali posle rata slovenačka poezija nije govorila samo jezikom starijih generacija. Dogodilo se da je njezinu svetilju i značajniju stranu napisala mладa posleratna generacija. Još i više: dogodilo se da je ona doprinela ne samo najbolji deo slovenačkoj posleratnoj poeziji, nego i da je stvorila liriku koja raskida sa tradicijom poslednjih dvadeset godina i sa karakterom koji je slovenačka poezija imala u to vreme. Tako su pretstavnici mlađe posleratne generacije postali obnovitelji slovenačke poezije, a njihovo delo značajna karika u lancu njenog razvoja, ne samo poslednjih godina već i decenija.

Ali, to je činjenica koja zahteva nešto podrobnejše objašnjenje.

U slovenačkoj literaturi i poeziji izredjalo se posle rata zapravo više generacija. Prva je nastupila odmah posle oslobodenja i to sa partizan-

skom i ratnom poezijom koju je uskoro nadomestila poezija socijalističke izgradnje. Ta generacija, među čije pretstavnike mogu da uvrstim Petra Leveca, Franca Kosmača, Ivana Minatića i Lojza Krakara, odmah posle rata obrela se u literarnom čorsokaku, preterano tendenciozne, takozvane, parolaške poezije ili je na neki drugi način pala u dublu kriju koju neki njeni pretstavnici još ni do danas nisu uspeeli da prebrode, pa su zato učutali.

Tako se dogodilo da obnova i preporod slovenačke poezije nije bila sudjena prvoj posleratnoj generaciji. Taj zadatak je pao u deo sledećoj generaciji koja je u literaturu stupila sa 1948 godinom ili posle nje. Njen nastup je označila pesnička zbirka pod naslovom „Pesmi štirih“ (Pesme četvorice) koja je izšla 1952 godine i koja je donela izbor pesama četvorice mladih pesnika: Kajetana Kovića, Cirila Zlobeca, Janeza Menarta i Toneta Pavčeka.

Pomenuta četvorica su najvidniji i najbolji pretstavnici preporoda — ako smem tako da ga nazovem, — kojega je posleratna generacija uneila u slovenačku poeziju. Oni, istina, nisu jedini, jer se slična, ili barem srodnina umerenost ispoljava i drugde među mlađim pesnicima ali, oni su najznačajniji i najbolji pretstavnici ove neumerenosti. U tom smislu, pored njih, moram da postavim još i Ivana Minatića koji proizlazi iz prve posleratne generacije i koji se posle krize, kroz koju je ta generacija moralna da prodje, pretvorio u intenzivnog glasnika krije čoveka, koju je doživeo, a time u jednog od intenzivnih glasnika slovenačke lirike.

A sada moram da vam detaljnije opišem karakter i opšti značaj poezije četvorice, odnosno petorice pesnika koje sam naveo i koji u savremenoj slovenačkoj poeziji pretstavljuju doprinos posleratnih generacija, a ujedno i njenu najznačajniju i najživljvu pojavu.

Pre svega moram da ponovim oznaku koju sam već izrekao: naime, da je lirika pesnika kao što su Kajetan Ković, Ciril Zlobec, Janez Menart, Ivan Minatić i Tome Pavček značajna pojava, ne samo u savremenoj slovenačkoj poeziji, već ujedno i u slovenačkom pesničkom razvoju zadnjih decenija. To se, naravno, odnosi u prvom redu na razvoj u posleratnim godinama. Mlada generacija je u delimično pomenutih pesnika odlučno i uspešno prekinula sa izvana tendencioznom, bezličnom i ponekad afektivnom poezijom kakva se i u slovenačkoj literaturi širila nekoliko godina posle oslobođenja. Ako je htela da se izdigne iznad takve, često puta neumetničke poezije, onda je ona nužno morala da napusti i njenu izvansku tendencioznu idejnost i tematiku. Taj značajan i u mnogim pogledima riskantan korak mlađi su pesnici i napravili, pa i uspeli.

(Kraj u idućem broju)